

VETERANEN

1/171

AV ÅR 1918

Februari

2024

H.M.S. "Firefly" destroying the magazines at Brandön , Gulf of Bothnia.

*This plate is respectfully dedicated to Capt. H.C Otter, the officers and crews
of the ships by their obedient servant*

H G Cramer

Royal Artist Surveyor

Krimkriget

Vasa som en sidoscen i det europeiska stormaktskriget för ca 170 år sedan, Brändö och Smulterön mål för de engelska fartygens eldgivning i augusti 1855.

Under åren 1853-1856 fördes krig mellan Ryssland och Turkiet samt mellan Ryssland och de allierade som stödde Turkiet dvs England, Frankrike och Sardinien, det s.k. Orientaliska kriget eller Krimkriget. Fastän kriget fördes på långt avstånd från Finland, på Balkanhalvön och området vid Svarta havet, kom Finland som en del av Ryssland att bli en sidoscen för krigshändelserna. Engelska och franska flottavdelningar gjorde under åren 1854-1855 sina härjningar också vid Finlands kuster. I Finland är kriget bäst känt under namnet Ålandskriget på grund av att de allierade förstörde fästningen Bomarsund på Åland. Vasa fick sin del av fiendens illdåd i augusti 1855.

Vad var det fråga om i Krimkriget?

Det Orientaliska kriget dvs Krimkriget fördes av Turkiet och dess allierade England, Frankrike och Sardinien mot Ryssland under åren 1853-56. Ryssland hade strävat till att kamouflera sitt anfall mot Turkiet år 1853 i den kristna trons namn, men i verkligheten ville man öka sin makt på Balkan och få fritt tillträde till Medelhavet för sin flotta via de Turkiska sunden. Detta åter försökte de

dåvarande europeiska stormakterna Britannien och Frankrike tillsammans avvärja. De tillsammans med Sardinien slöt sig samman till stöd för Turkiet.

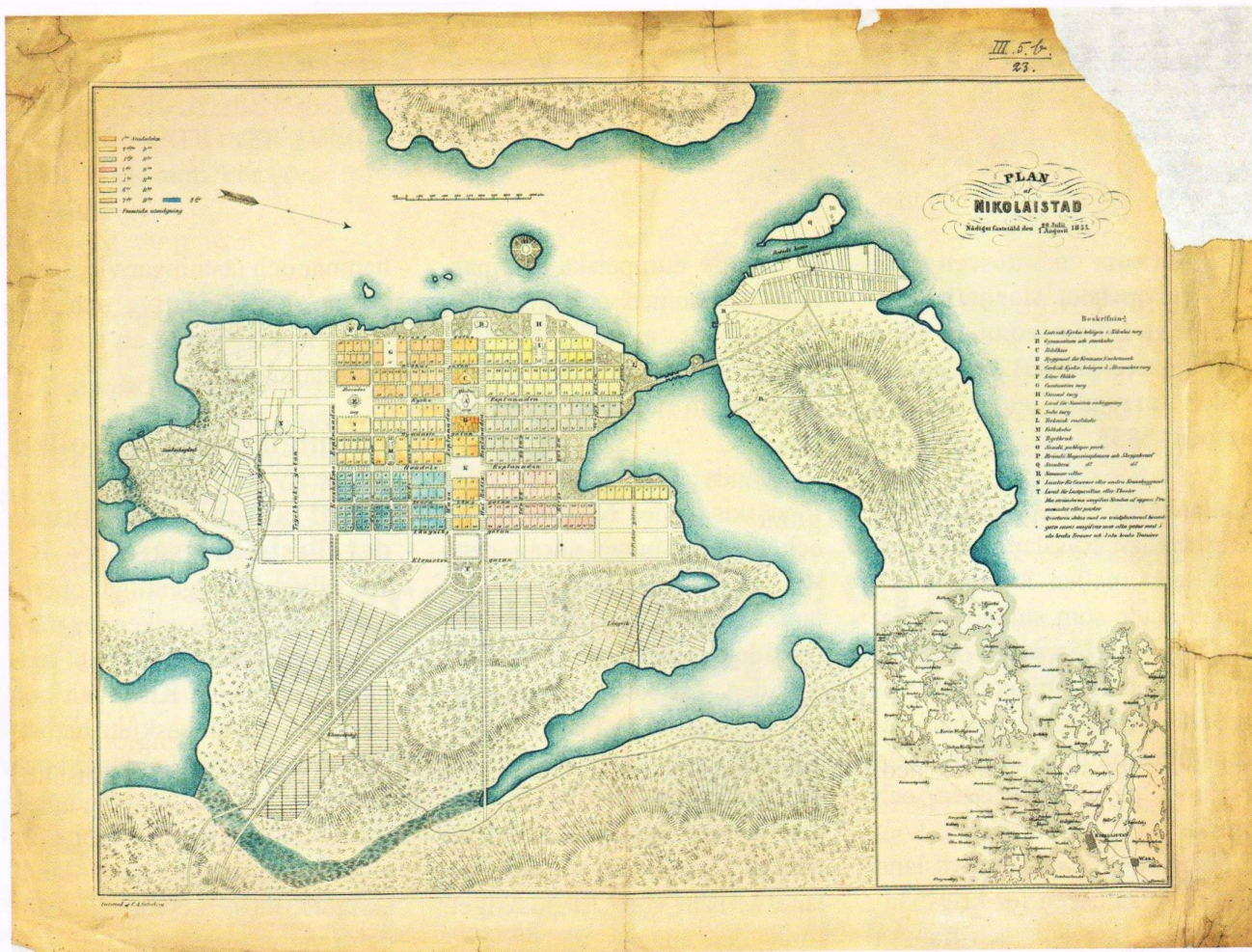
Rysslands Östersjöflotta hade förstärkts under Nikolai I:s tid och engelsmännen ansåg detta som ett hot både mot sina militära intressen på Svartahavsområdet och mot sin sjöfart. Av den orsaken måste ryssarna stängas in på Finska viken. Sålunda hamnade Finland som en del Ryssland med i den europeiska stormaktskonfliktens händelser. Krimkriget, som i Finland är känt som Ålandskriget, förde den engelsk-franska flottan till våra stränder. En av amiral Plumridge ledd flottavdelning förstörde under två somrar

hamnar och fästningar vid finska kusten, kapade fartyg och hindrade handelsfartyg att använda vårt hamnområde.

Förintande slag mot olika delar av kusten. Vasa likväl lämnat ifred under det första krigsåret.

De allierades egentliga operationer på Finska viken begränsades sommaren 1854 till spaning i riktningen Kronstadt och Sveaborg, till att beskjuta befästningarna utanför Hangö udd och till ett misslyckat landstigningsförsök utanför Ekenäs. Detta års och på samma gång hela Ålandskrigets mest betydande händelse var erövringen och förstörandet av Bomarsunds fästning på Åland.

Den tidigare hamnen i Brändö och Smulterön uppe till höger var målet för engelsmännens anfall sådant som det var under tiden för Krimkriget. Kartan är daterad 1855.

Källa: <https://vanhatkartat.fi/>

Den första krigssommaren gjorde engelsmännen härjnings-tåg också till kuststäderna i Österbotten. Avsikten var att undersöka om det fanns ryska fartyg och krigsmateriel i hamnstäderna. I slutet av maj brändes i Brahestad beckbruket, tjärupplaget och skeppsvarvet. Två dagar senare förstördes i Uleåborg 13 fartyg, brädgårdarna, hamnmagasinen med sitt innehåll samt arbetarnas bostäder.

Gamlakarleby var följande i fara, men avvikande från de andra, beslöt staden att strida. Inför hotet av krig hade man för att försvara den österbottiska kusten grundat genralma-

yor Alexander Jacob von Wendts försvarsavdelning för Bottniska viken, till vilken hörde två finska och två ryska bataljoner, en kosacksotnje (skvadron) och 2 fältartilleribatterier. Avdelningens stab låg i Vasa. General von Wendt ombads att skynda till hjälp och under kommerserådet Anders Donners ledning byggde ett hundratal män upp försvarsställningarna på Halkokari udde. Den militäravdelning, som leddes av von Wendt, kom fram i tid och grupperade sig i ställningarna i Halkokari tillsammans med stadsborna. På kvällen den 7 juli närmade sig en engelsk barkass bestyckad med 9 kanoner. Det organise-

rade försvaret tycktes ha varit en överraskning för engelsmännen och den ca 45 minuters sammandrabbningen slutade i nederlag för dem.

Två fartyg av nio förstördes och besättningen från det ena fångslades.

Vasa besparades det första krigsåret från engelsmännens förstörelse. Man har förmodat att orsaken var de svårframkomliga farlederna som ledde till hamnarna samt kännedomen om att staden förstörts i en brand två år tidigare. Man hade också försökt beväpna staden något. I den farled som ledde till Gamla hamnen hade byggts ett hinder

av pålar, i vilket fanns endast en liten öppning. Till Bockholmen, Gräsholmen i Sunnanvik hade ryssarna byggt upp ett batteri. Kvarlevorna av det går också nuförtiden att se på Batteriudden i Sunnanvik.

Vasa i tur i augusti 1855

Engelsmännen fortsatte på sommaren 1855 sina härjningar och nu kom också turen till Vasa. Den 3 augusti kastade korvetten "Firelly" ankar på Kråkfjärden framför Brändö hamn. Från fartyget landsattes med kanonbarkasser en avdelning, som började granska hamnen. Det militära värdet av granskningen var värdelöst. Kommerseråd C.G. Wolffs villa som låg i närheten av hamnen brändes ned, ty engelsmännen hade fått höra, att där hade inkvarterats ryska soldater.

Under den tid som hamnen inspekterades kapade korvetten Wolffs fartyg "Fides" samt brände upp det helt nybyggda fartyget. Dessutom tog engelsmännen i besittning Grönbergs "Preciosa" och ett par briggar. Engelsmännen beslöt också att komplettera sitt tjärlager och den tidigare kapade skonaren "Necken" bogserades till hamnen. Lastningen blev likväl på hälft, ty en rysk avdelning som sänts till platsen närmade sig hamnen. Korvetten drog sig tillbaka utom räckhåll för kanonerna och ankrade nära Fjällskär.

Det egentliga anfallet mot Brändö hamn skedde den 8 augusti med två kanonbarkasser. Den ena besköt Smulterön både med kanoner och brandraketter och satte eld på några byggnader. Den andra placerade sig

mellan Sandön och fastlandet, varifrån den besköt både Smulterön och Brändö. Avsikten var uppenbarligen att hindra släckningen av de eldsvådor man åstadkommit. Då eldgivningen börjat sändes de två kompanierna från Vasa bataljon till stranden. Enheterna grupperade sig i Brändö hamn samt på stranden mitt emot Sandön och skarpskyttarna lyckades med sin gevärseld fördriva barkasserna längre bort. I striden utmärkte sig speciellt underofficeren Eliel Malmberg. Tillsammans med ett par tiotal män klättrade han i Brändö upp på packhusets tak, varifrån man effektivt kunde beskjuta fienden.

Landshövdingen hade redan då eldgivningen börjat uppmanat Vasa avdelning att snabbt sända förstärkning till staden. Från Gamlakarleby kom i ilmarsch ett ryskt tungt halvbatteeri under ledning av sin kapten, vilken var svag för starka drycker. Vasaborna undfägnade artilleristerna som kommit till hjälp, utom den berusade kaptenen, vilken på landshövdingens befallning lämnades utan. Man höll också kaptenen på avstånd då man började skjuta med kanonerna. I avsaknad av yrkeskunnig ledning fick man likväl inte något resultat med skotten, varför man måste kalla den berusade kaptenen till kanonerna. Han lät också genast skjuta en fullträff.

Följande dag, den 9 augusti, begav sig korvetten till havs och släpade med sig de två kapade fartygen. Själva hamnen hade lidit endast små skador och också de övriga skadorna var små. En rysk soldat stupade och en 18-årig signalist som tjänade i 2 kompaniet, Petter Lindqvist, sårades svårt och avled redan

samma kväll. Begravningen var följande dag på Kapellbacken, och under den tiden var staden närmast tom. Invånarna följde med jordfästningen, som skedde med militäriska hedersbetygelser. Stadsborna förhöll sig i allmänhet också mycket intresserat till striderna. De färdades till Klemetsöasen, nuvarande Vasa centrum, för att följa med strids-skådespelet på ett avstånd av 1-2 kilometer.

Strider och förstörelse skedde under det andra krigsåret också annorstädes på den finska kusten. Utanför Kotka förstördes befästningsstaden Svensksund. Härifrån förflyttade sig engelsmännen till Helsingfors utanför Sveaborg, vilken utsattes för bombardemang. Under 9-11 augusti 1855 förde befästningen, som kallats Nordens Gibraltar, sin första och sista strid för Rysslands kejsare. - Sverige som i början av århundradet förlorat Finland till Ryssland, var neutralt i detta krig.

Den nya lilla huvudstadens invånare samlades för att förundra sig över att den egna tidens världskrig uppenbarade sig på de närliggande skären. Bombningen av Sveaborg räckte tre dygn och befästningen led kännbara skador. Ungefär 260 av de försvarande soldaterna stupade eller sårades. Den fruktade landstigningen uteblev dock, och Helsingfors led inte heller just några skador.

Nystad vid Bottniska viken blev föremål för betydande skadegörelse. Också Gamlakarleby ofredades under det andra krigsåret, den 3 september. Man hade emellertid nu kunnat rusta sig till försvar och fiendens anfall

blev utan resultat. I november försökte två engelska hjulångare tränga in i Jakobstads hamn. Vädrret var dåligt och båtarna körde på grund. Hela händelsen begränsades till att försvararna och stadsborna genom regnet och dimman såg eldlågor på havet. Möjligen brände engelsmännen ett träfartyg som de kapat.

Krigets följder för Finland.

Då Krimkriget började var Finlands försvar rätt bristfälligt ordnat. Under det första krigsåret mötte fienden ett ordentligt motstånd egentligen endast i Gamlakarleby. Också där innehade

de civila huvudrollen för organisationen av försvaret. Under hotet av krig 1854 vaknade likväl redan tanken att grunda fler finska trupper för att försvara landet. I ett kejsarligt manifest av den 23 juni befalldes att på basen av den ännu i kraft varande lagen från svenska tiden skulle grundas två skarpskyttebataljoner delade på två rotar, den ena i Vasa och Uleåborgs län, den andra i Åbo och Björneborgs län. På hösten 1854 ansågs dessa otillräckliga och man beslöt att grunda ytterligare fyra bataljoner: i Uleåborgs, Kuopio, S:t Michels och Tavastlands län. Följande år grundade man ännu tre nya bataljoner, så att vart och

ett län hade sitt egen bataljon i slutet av år 1855. En följd av kriget var att roteindelningssystemet återinfördes och vår nationella krigsmakt förstärktes avsevärt.

Krimkrigets egentliga krigsoperationer upphörde då Sevastopols fästning kapitulerade i september 1855. Freden slöts i Paris i mars 1856. Anmärkningsvärt i fredsavtalet var ur Finlands synpunkt att Åland, som under kriget förlorat Bomarsunds fästning, utlystes i avtalet som ett område utan befästningar, vilket det är ännu i dag.

Ilkka Virtanen

Hamnen i Brändö sedd från norr. Bild: C.L. Carstens, A. Isosalon arkisto

Skribenten är professor emeritus vid Vasa universitet och chef vid Vasa krigsveteranmuseum. Till intressena hör frivilligt försvarsarbete. Virtanens arbetsplats, Vasa universitet är belägen på den plats som var centrum för händelserna i Vasa under Krimkriget för ungefär 170 år sedan.

Artikeln baserar sig huvudsakligen på händelserna i Vasa, på Stig Raudasmaas historiska verk om Vasa garnison – Vaasa – vapautemme vaalija, (Vaasa Oy, 1991).